

LÉON WALRAS: NEOKLASİK İKTİSADIN "FİZİKO-MATEMATİKSEL" BİR BİLİM OLARAK İNŞASI¹

Arş. Gör. Dr. Hüsnü BİLİR

Aksaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ,(husnubilir@aksaray.edu.tr)

ÖZET

Neoklasik iktisadın kurucuları arasında yer alan Walras, iktisat disiplininin klasik ekonomi politikten neoklasik iktisada geçiş sürecindeki belki de en önemli isimdir. Pozitivist bilim anlayışını benimseyen Walras, çalışma sahasını "iktisadın pür teorisi" olarak adlandırdığı bölümle sınırlandırmıştır. Walras, bu çerçevede, iktisadi doğa bilimleri ve bilhassa fizik gibi tahayyül etmiş ve iktisadi analizde matematiğin kullanılmasının zaruri olduğunu savunmuştur. Bu çalışmada da, Walras'ın neoklasik iktisadın oluşumundaki rolünü vurgulamak amacıyla, öncelikle Walras'ın "bilim" ve "iktisat" tahayyülleri ele alınacak, daha sonra ise "birey" tahayyülü üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Léon Walras, Neoklasik İktisat, Fiziko-Matematiksel İktisat, İktisadın Pür Teorisi.

LÉON WALRAS: THE BUILDING OF NEOCLASSICAL ECONOMICS AS A PSYCHO-MATHEMATICAL SCIENCE

ABSTRACT

Walras, one of the founders of neoclassical economics, is maybe the most important figure in transition process from classical political economy to neoclassical economics. Walras espoused positivist scientific approach and confined his field of study to "the pure theory of economics" as he dubbed it. Walras consequently conceived economics like natural sciences, especially physics, and argued that it was necessary to use mathematics in economic analysis. In this paper, in order to emphasize the role of Walras in formation of neoclassical economics, firstly Walras' conceptions of "science" and "economics" and then his conception of "individual" will be elaborated.

Keywords: Léon Walras, Neoclassical Economics, Psycho-Mathematical Economics, The Pure Theory of Economics.

¹ Bu çalışma, "Nöroiktisat: Neoklasik İktisadın Yenilenen Yüzü mü Eleştirel Bir Yaklaşım mı?" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

1. Giriş

Neoklasik iktisat yirminci yüzyılda akademik iktisat söylemine hâkim olan yaklaşımı tanımlamak üzere kullanılmaktadır (Goodwin vd., 2014: 146). Bununla birlikte neoklasik iktisat teriminin oldukça muğlak olduğu veya diğer bir ifadeyle, farklı yazarlar açısından farklı şeyler ifade ettiği söylenebilir (Hennings & Samuels, 1990: 3). Örneğin bazı iktisat düşünürleri bu kavramı, klasik ekonomi politik ile hem devamlılık hem de farklılık anlamında ele alırken; diğer bir grup ise içsel tutarlılığı ön plana çıkarmakta ve tamı tamına neoklasik olduğu kabul edilen analitik özellikleri sistematize etmeye çalışmaktadır. Ancak genel olarak, “neoklasik” nitelendirmesinde, eski düşünce geleneğinden yani “klasik ekonomi politik”ten ayrıştığı vurgulanması amacıyla, “klasik”ten ziyade “neo”ya vurgu yapıldığı söylenebilir (Zafirovski, 1999: 46).

Bu bakımdan iktisat literatürüne bakıldığında, 1890 yılından beri iktisat “bilimi”nin neoklasik iktisat anlamına geldiği, daha doğrusu klasik ekonomi politik adının neoklasik iktisat olarak değiştirildiği görülmektedir. “Neoklasik” nitelendirmesi ilk olarak Thorstein Bunde Veblen (1900) tarafından, bilhassa Marshall’ın iktisadını klasik ekonomi politiğin bir devamı esasında ele almak üzere kullanılmış (Aspromourgos, 1986: 286; Rima, 1996: 5), ancak daha sonra Hicks ve Stigler tarafından tüm marjinalist iktisatçıları kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Colander, 2000: 131).

Bu çerçevede, temel neoklasik iktisatçıları arasında marjinal analizin kullanılması bakımından bir görüş birliği bulunduğu söylenebilir (Schumpeter, 1954: 956). Klasik ekonomi politikten neoklasik iktisada geçişi temsil eden Marjinalist Devrim’le birlikte (Milonakis & Fine, 2009: 1) bireysel eyleyenlerin davranışları marjinde (limitte) analiz edilmeye başlamış ve fayda sübjektif bir olgu olarak ele alınmıştır. Bu bakımdan iktisat literatüründe neoklasik iktisatçıları genellikle “marjinalistler” olarak adlandırılmakta ve neoklasik iktisadın kökenleri Marjinalist Devrim’e kadar götürülmektedir² (Pressman, 2006: xvii). Bu çerçevede, fizik bilimine ait kavramları iktisada uygulayan Marjinalist Devrim (Taylor, 1998: 26) geleneksel olarak, değer teorisinin yeniden biçimlendirilmesi olarak tasvir edilmektedir.

Dolayısıyla Marjinalist Devrim iktisadi düşünce tarihinde önemli bir kırılmayı yansıtmaktadır ve iktisadi düşüncede meydana gelen bu dönüşümün, pek çok metodolojik ve politik tezahürü söz konusudur (Elahi, 2014: 7). Örneğin analizin merkezinde ahlâk, tarih ve psikoloji –yani “beşeriyet”- yer alan ekonomi politik, kusursuz olmayan ve toplumsal koşullarla çevrili olan insanları ele almakta ve kurumların önemini vurgulamaktaydı. Karşılıklı ilişkileri yöneten “oyunun kuralları”nı yaratan kurumlar ekonomi politik açısından merkezi konumdaydı, zira yalnızca toplumsal çıktıları şekillendirmemekte, aynı zamanda da toplumsal çıktıları yansıtmaktaydılar –örneğin, toplumsal çıktılarca şekillendirilmekteydiler. Bu nedenle, klasik ekonomi politikçiler öncelikle bu kurumlarla ve bu kurumların ortaya çıkmasına sebebiyet veren insan hakikatinin özellikleriyle ilgilenmekteydiler. Ancak marjinal fayda teorisini kullanan Marjinalist Devrim, kolaylıkla analiz edilemeyen tarihsel, felsefi veya psikolojik unsurları ayırıştırarak, sadece “iktisadi” unsurlara odaklanmış ve böylelikle, formel olarak test edilebilir önermeler icap ettiren ve bu önermeleri fiili olarak artan bir hızda test eden “bilimsel iktisat” ile bu tür yöntemlerin uygulanmasına çok uygun olmayan ekonomi politiğin tarihsel ve felsefi boyutları arasındaki metodolojik farkın büyümesine katkıda bulunmuştur (Boettke vd., 2008: 15-16).

Diğer bir ifadeyle, klasik ekonomi politik, analiz edilip açıklanması gereken iktisadi sistemin, daha geniş politik ve toplumsal sistemlere ayrılmaz biçimde bağlı olduğunu kabul ederken; neoklasik iktisat, temel analitik kategoriler olarak sınıf ve gelir dağılımı gibi toplumsal ve kolektif kategorilerin yerine bireysel tüketici ve emeğin marjinal ürününü yerleştirmiştir³ (Michie vd., 2002: 351). Fine ve Milonakis (2014: 21-22) bu süreci şu şekilde tasvir etmektedir:

“Marjinalist Devrim’in öncesine denk gelen ve klasik ekonomi politik ile başlayan teori, kapitalist ekonomiyi açıklama çabasıydı ve bunu yaparken bütün tarihsel ve toplumsal faktörleri kullanıyordu. Adam Smith’ten John Stuart Mill’e ve Karl Marx’a kadar hepsinde ekonomi, toplumsal ve tarihsel ortamın bir parçasıydı, ekonomi politik ise bu geniş alanı kapsayan bir çeşit birleştirilmiş sosyal bilimdi. Ekonomi politiğin çalışma alanı, diğer disiplinlerden veya çalışma alanlarından yapay olarak ayrılmamıştı (...) Bütün bunlar, iktisadın bir disiplin olarak kurulduğu Marjinalist Devrim’le birlikte değişti.”

Dolayısıyla Marjinalist Devrim’le birlikte iktisat veri amaçlarla sınırlı sayıdaki veri araçları arasındaki ilişkiyi inceleyen bir bilim haline gelmiş (Blaug, 1985: 310) ve inceleme sahasını iktisadi dünyadaki mübadeleye

² Diğer yandan Marjinalist Devrim ışığında neoklasik iktisat teriminin kullanılmasının yanlış olduğunu ileri süren çalışmalar için bkz. Schumpeter, 1954; Aspromourgos, 1986; Blaug, 1985; Screpanti & Zamagni, 2005; marjinalist değer ve bölüşüm teorisini “klasik-karşıtı (counter-classical)” olarak tanımlayan çalışmalar için ise bkz. Dobb, 1931; Pasinetti, 1981 (Akt: Zafirovski, 1999: 49).

³ Nachane’ye (2008: 81) göre de marjinalizm ile birlikte klasik düşünürlerin dinamik meşgaleleri yerine marjinalistlerin (Marshall hariç) statik bakış açısı geçmiş; tüm iktisadi faaliyetin amacı birikim yerine tüketim olmuş; klasiklerin değer mutlak ölçüsü arayışının yerine nispi fiyatların belirleyicileri arayışı geçmiş ve bölüşüm sorunu, faktör fiyatlarının meta fiyatlarından türetilmesi şeklinde tasavvur edilerek, sınıf ilişkileri fenomeninden soyutlanmıştır.

indirmişti (Yılmaz, 2012: 2). Walras'ın da (1954: 44) belirttiği gibi artık "iktisadın tüm yapısının temelini, fiyatların, tatmin edilen son isteğin şiddetine oranı üzerine inşa edilen mübadele teorisi oluşturmaktadır." Bu süreç sonucunda, neoklasik iktisat, iktisattaki hâkim düşünce okulu haline gelmiş ve iktisat diğer sosyal bilimlerden bilhassa da iktisat tarihi ve sosyolojiden kopmuştur (Milonakis & Fine, 2009: 2). Bu bağlamda, Marjinalist Devrim'le birlikte, iktisadi kararların temel belirleyicisi bireysel seçim olmuş ve ekonomi politikten iktisada bir geçiş yaşanarak, iktisadın doğa bilimlerine yaklaşıma süreci hızlanmıştır; bu süreçte matematiksel yöntem de, sistematik yani "bilimsel" yöntem olarak kabul edilmiştir (Herfeld, 2014: 3).

Klasik ekonomi politikten neoklasik iktisada bu geçiş sürecinin en önemli isimlerinden biri kuşkusuz Léon Walras'tır. Marjinalist Devrim'in öncüleri arasında yer alan Walras, iktisadi doğa bilimleri gibi tahayyül etmiş ve iktisadın "bilim" statüsüne ulaşabilmesi için doğa bilimleri temelinde inşa edilmesi gerektiğini savunmuş; böylelikle iktisadın pozitivist bilim anlayışının yerleşmesinde merkezi bir rol üstlenmiştir. Bu çalışmada da, Walras'ın üstlendiği bu rolün gözler önüne serilebilmesi amacıyla, İkinci Bölüm'de Walras'ın bilim ve iktisat tahayyülüne değinilecek; Üçüncü Bölüm'de ise Walras'ın bireyin tahayyülüne veya diğer bir ifadeyle insan davranışını nasıl ele aldığına göz atılacaktır.

2. Walras'ın Bilim ve İktisat Tahayyülü

"Söz konusu pür teori olduğunda, benim için iktisatçıların en büyüğü Léon Walras'tır" (Schumpeter, 1954: 827).

İktisat tarihinin en müstesna isimlerinden biri olan Marie Esprit Léon Walras, neoklasik iktisat okulunun kurucuları arasında yer almaktadır⁴ (Jensen, 1977: 239-240). Schumpeter (1908) tarafından "kati teorinin büyük ustası" (Akt: Arena, 2002: 41) olarak nitelendirilen Walras'ın genel denge sisteminin, o tarihe dek geliştirilen en genel, en kapsamlı ve en düzenli sistem olduğu söylenebilir (Jaffé, 1983: 131). Bu bakımdan, Walras'ın *Elements of Pure Economics or the Theory of Social Wealth*⁵ başlıklı eseri iktisadın "bilim" statüsüne erişmesi açısından son derece önemli bir adım teşkil etmekte ve iktisadi düşüncede hâlâ önemli bir yer tutmaktadır (Friedman, 1955: 900). Dolayısıyla neoklasik iktisat söz konusu olduğunda değinilmesi gereken en önemli isimlerden biri Léon Walras'tır. Bu doğrultuda, neoklasik iktisadın ontolojik kökenlerinin gözler önüne serilmesi amacıyla Walras'ın bilim ve iktisat tahayyülü üzerinde durulacaktır.

Ancak Walras'ın, bilim ve iktisat tahayyülüne geçmeden önce Walras'ın analizindeki ontolojik, epistemolojik ve metodolojik unsurlara değinmek faydalı olacaktır. Bu bağlamda, Walras'ın bilim anlayışı ontolojik ve epistemolojik temelde irdelendiğinde, Kartezyen felsefenin⁶ etkisi göze çarpmaktadır. Öncelikle, Walras'a göre, bilim evrensel karakteristiğe sahip mevcudiyetleri konu etmelidir ve Walras bu hususta Descartes'tan etkilenmiştir ve analizlerinde Kartezyen ontolojik anlayışın izlerine rastlanmaktadır. Bu doğrultuda, Koppl'ın (1992: 17) belirttiği gibi, Walras'ın Kartezyen ontolojik anlayışı mekanik bir fiyat teorisi oluşturmasına ve teorisini Kartezyen fiziğin bir dalı olarak değerlendirmesine; Kartezyen temelli epistemolojik anlayışının ise empirik olarak test edilmesi zor bir denge teorisi inşa etmesine yardımcı olduğu söylenebilir.

Bunun yanı sıra, Kartezyen felsefesinin bir uzantısı olarak, Walras'ın "pozitivist" bilim anlayışını benimsediği söylenebilir. Nitekim Walras'ın analizine bakıldığında sadece gözlemlenebilen ve sınanabilen şeyleri (olguları) ele aldığı ve oluşturduğu teoriyi uygulamaya dökmek amacıyla -yani pratik amaçlarla- reel dünyaya başvurduğu görülmektedir. Dolayısıyla Walras'ın, "olgular"ı yegâne hakikat kategorisi olarak kabul eden pozitivistim üzerine temellendiği ontolojik anlayışı paylaştığı söylenebilir⁷. Ayrıca Walras'ın, pozitivist anlayışta olduğu gibi, doğa bilimlerinin yöntemini kullandığı ve iktisadi doğa bilimleri ve bilhassa fizik gibi tahayyül ettiği

⁴ Koppl da (1995: 43), Walras'ın iktisadi düşünce tarihi açısından taşıdığı önemi "Walras neoklasik iktisadın Isaac Newton'ıdır" sözleriyle vurgulamaktadır.

⁵ Orijinal başlık: *Éléments d'économie politique pure, ou théorie de la richesse sociale (1874)*.

⁶ Kartezyen felsefe Descartes'a ait bir yöntem olup, "çifte hakikat" felsefesi olarak da adlandırılmaktadır. Descartes'a göre, aranan kesin ve açık-seçik bilgi, tamamiyle akılsaldır, yani deneyden bağımsızdır; *a priori*dir. Dolayısıyla bilginin kesinliğini sağlayacak olan da akıldır. Bu doğrultuda Descartes, mutlak bir "kesin" bilginin ilk örneğini matematikte bulmuş ve matematikte bunu sağlayan şartları kapsayan yöntemi, yani matematiksel yöntemi, bilginin evrensel yöntemi haline getirmiştir. Descartes'a göre, her bilimin kendine özgü bir yöntemi yoktur; her bilime aynı yöntemin, matematiksel yöntemin uygulanması gerekmektedir. Matematikteki kesinlik ve açıklığın şartları ise, doğruluğu apaçık olan şeylerden hareket etmek ve bunlardan birtakım sonuçlar çıkartmaktır ve bu yöntem, diğer bilim dallarında da uygulanmalıdır (Öktem, 1999: 323-324).

⁷ *Paradigma Felsefe Sözlüğü*'nde, farklı bilgi türleri olamayacağını, gerçek araştırmanın empirik olguların tasvirinden ve izahatından meydana geldiğini öne süren; doğa bilimlerinin yöntemlerini, yani pozitif ya da deneysel yöntemleri kullanarak ve bu bilimlerin ulaştığı sonuçlardan yararlanarak fiziki ve beşeri fenomenleri içine alan; bütünlüklü bir fenomenler dünyası resmine ulaşmaya çalışan bir yaklaşım olarak tanımlanan (Cevizci, 1999: 707) pozitivistim, varoluşu, gözlemlenebilir nesnelere özdeşletiren bir ontolojiye sahiptir (Riley, 2007: 115) ve dışarıda, kişinin (veya gözlemcinin) bilgisinden bağımsız bir reel dünya olduğunu savunmaktadır; diğer bir ifadeyle gözlemci, gözlemediği şey karşısında değer yargısına sahip değildir (Buddharaksa, 2010: 2). Dolayısıyla bilimsel bilgi, bu bilgilerin yorumlanmasından bağımsızdır; yani bilimsel bilgi, olguların, daha doğrusu olgular arasındaki belli ilişkileri yansıtan nicel ifadelerin soyut temsilleridir ve bu olgular doğrudan, yorumuz algı verisi olarak tasavvur edilmektedir (Meheus, 1999: 92).

görülmektedir⁸. Bu anlayışın bir uzantısı olarak Walras bilim ile bilim olmayan arasında bir ayırım yapmış ve asıl çalışma sahasını “iktisadın pür teorisi” olarak adlandırdığı bölümle sınırlandırmıştır⁹. Zira Walras iktisadı kendi tabiriyle “fiziko-matematiksel” bir bilim haline getirme arzusunda olmuş ve analizini bu temelde inşa etmiştir. Bu süreçte tümdengelim yönteminden yararlanan, belli yasalardan yola çıkan ve *a priori* ön koşulları metodolojik olarak kabul eden Walras’ın pozitivist epistemolojik ve metodolojik anlayışını benimsediği söylenebilir.

Walras’ın ontolojik, epistemolojik ve metodolojik tutumuna böylece değindikten sonra, Walras’ın bilim tahayyülüne geçebiliriz, zira Walras’ın pür iktisat, uygulamalı iktisat ve toplumsal iktisat şeklindeki ayırımının aslında Walras’ın bilim tahayyülüne dayandığı söylenebilir. Walras’a göre bilim genel olgular veya belli olgular grubu teorisini inşa etmektedir; yani bu olguların doğasını, sebeplerini, sonuçlarını göstermekte ve yasalarını formüle etmektedir (Jaffé, 1965, cilt 3: 162). Bu çerçevede bilim, doğal güçlerin işleyişinden kaynaklanan fenomenleri ele almakta ve bunları izah etmektedir:

“Bilim gözlemler, betimler ve açıklar, çünkü doğal güçlerin işleyişinden kaynaklanan fenomenleri ele alır ve körlemesine ve kaçınılmaz olan bu doğal güçlerin işleyişi de hiçbir şeyden etkilenmez ve sadece gözlemlenebilir, betimlenebilir ve açıklanabilir (...) (Ayrıca) insan iradesinin özgür ve bilişsel olduğu gerçeği, evrendeki her mevcudiyetin iki sınıfa ayrılmasına imkan tanır: *kişiler (persons)* ve *şeyler (things)*. Öz-bilince sahip olmayan ve kendisinin efendisi olmayan ne varsa şeydir. Öz-bilince sahip olan ve kendisinin efendisi olan ne varsa da kişidir. İnsan, hem öz-bilince sahip olan hem de kendini yönetebilen bir kişidir ve sadece insan bir kişidir; mineraller, bitkiler ve hayvanlar ise şeylerdir” (Walras, 1954: 62, italikler Walras’a aittir).

Walras (1860) metodolojik prosedürünü ise şu şekilde izah etmektedir: “Gözlem, deneyim, tümevarım, hipotez (...) Bunlar söz konusu sorunlara yanıt verecek olan ilke prosedürleridir” (Akt: Jolink, 1996: 44). Bu çerçevede gözlem ve deneyim çalışmanın amacının tanımlanmasını içerirken; tümevarım aşamasında, soyutlama ile genel unsurlardan genel fenomenlere ulaşılmakta ve gözlemler reel-tip kavramlara tercüme edilmektedir. Daha sonra bu reel-tip kavramlardan da ideal-tip kavramlara ulaşılmaktadır. Son aşama olan hipotez prosedüründe ise, nedensel ilişkilere dair izahatlar ve ifadeler genelleştirilmektedir (age: 45).

Walras bilim için uygun prosedürleri sıraladıktan sonra, bilimleri pür bilimler ve ahlâk bilimleri olmak üzere ikiye ayırmakta ve bilim ayırımı şu sözlerle izah etmektedir:

“*Pür* bilim olguları ve ilişkileri tesis ederken, *uygulamalı* bilim ise davranış kurallarını tayin etmektedir. Doğanın mukadder güçlerinin işleyişinden doğan olguları ve ilişkileri inceleyen *pür doğa* bilimleri ve insanın özgür iradesinin ifa edilmesinden kaynaklanan olguları ve ilişkileri inceleyen *pür ahlâk* bilimleri vardır (...) İnsanların kişisel-olmayan şeylere karşı davranış kurallarını belirleyen *uygulamalı doğa bilimleri* ve insanların birbirlerine karşı davranış kurallarını belirleyen *uygulamalı ahlâk* bilimleri de vardır¹⁰” (Akt: van Daal, 2011; italikler Walras’a aittir).

Dolayısıyla Walras’a göre pür bilim, reel dünyanın genel olgularıyla ilgili teorileri formüle etmektedir. Pür doğa bilimleri ise, realiteden soyutlamaları kullanmakta ve bununla bağlantılı sonuçlara ulaşmaktadır; yani Walras’ın terminolojisinde soyut bir bilim pür bilim haline gelmektedir (Walker, 2006: 37-38).

Bu tahayyülün bir neticesi olarak, “bilimin ayırt edici özelliği” Walras’a (1954: 52) göre “pür hakikat arayışındayken eriştiği sonuçların iyi mi yoksa kötü mü olduğuyla hiç ilgilenmemesidir”; dolayısıyla bilim evrensel karakteristiğe sahip mevcudiyetleri konu etmelidir. Bu çerçevede Walras, yapmış olduğu kişiler-şeyler ayırımının bir sonucu ve uzantısı olarak, bilim, sanat ve etik ayırımına ulaşmakta ve bilimin, sanatın ve etiğin ölçütlerini tayin etmektedir: Bilimin ölçütü hakiki (true); sanatın ölçütü yararlı, yani maddi refah (well-being) ve etiğin ölçütü de iyi, yani adalet’tir (Fontaine, 1993: 210). Bu bakımdan Walras’a (2010: 8) göre bilim “realitenin idealize edilmesi”dir, dolayısıyla teori ve bilimin kurucu ilkesi kusursuzluk veya mutlaklıktır. Bu nedenle Walras’a göre pür teori, realitenin ideal, kusursuz biçimini ele almaktadır (Rugina, 1987); yani Walras (1868) için “bilimdeki etkinlik alanımız, fikirlerin, idealin ve kusursuzluğun alanıdır” (Akt: Jaffé, 1983: 345).

⁸ Zira Murzi’nin de (2010: 1083) belirttiği üzere, pozitivistin temel niteliği bilime güvenmesi ve tek ve birleştirilmiş bir bilim anlayışını kabul etmesidir; yani tüm bilimler aynı yöntemi kullanmalıdır.

⁹ Pozitivism, bilim ile bilim olmayan arasında da bir ayırım yapmakta (demarcation problem) ve bilimsel bilginin ölçütlerini tayin etmektedir. Bu doğrultuda, sadece anlamlı ifadeler bilimsel mülahazalar olarak ele alınmalı ve bilgi savları statüsünde değerlendirilmelidir. Anamlılık veya bilişsel önem, analitik ya da sentetik ifadeler (kanıt karşısında test edilebilen olgusal ifadeler) atfedilecek şekilde kısıtlanmaktadır ve bu ölçüte göre, metafizik ifadeler hem analitik değildirler hem de empirik testlere tabi tutulamazlar, dolayısıyla (yanlış olmasalar bile) anlamsız olarak atfedilmelidirler (Caldwell, 1980: 55).

¹⁰ Bu çerçevede pür bilimlere örnek olarak matematik, fizik, kimya ve felsefe; uygulamalı doğa bilimlerine örnek olarak jeodezi, farmakoloji ve tıp; uygulamalı ahlak bilimlerine örnek olarak hukuk, etik ve teoloji gösterilebilir.

Walras'ın iktisat tahayyülü de, bilim tahayyülünün bir tezahürü niteliğindedir. Bu doğrultuda Walras bilim, sanat ve etik ayrımını andıran bir biçimde, iktisadı da üç bölüme ayırmaktadır: pür iktisat, uygulamalı iktisat ve sosyal iktisat. Pür iktisat teorisi, şeylerin doğasınca dayatılan kaçınılmaz koşulları soruşturmakta ve bu bölüm mantığın iktisadi önermelere uygulanmasından oluşmaktadır. Pür bilimde bir hipotez ispatlanmadan kabul edilirken, bu hipotezden zorunlu olarak hangi sonuca ulaşılır sorusu sorulmalıdır (Jaffé, 1983: 127-128). Walras pür iktisat teorisini şu şekilde izah etmektedir:

“Pür iktisat, esas itibarıyla, hipotetik bir tam serbest rekabet rejimi altında fiyatların belirlenmesi teorisidir. Maddi ve maddi olmayan, *kit* oldukları için (örneğin, hem *yararlı* hem de *sınırlı sayıda* olan) bir fiyat belirlenebilen bütün şeylerin toplamı *toplumsal zenginliği* oluşturur. Dolayısıyla, pür iktisat aynı zamanda da *toplumsal zenginlik* teorisidir” (Walras, 1954: 40, italikler Walras'a aittir).

İktisadın ikinci bölümü, uygulamalı iktisat olarak adlandırılmakta ve iktisadi fenomenleri, neyin yararlı olduğu açısından ele almaktadır. Bu bölümde, pratik bir amaç varsayılarak, bu amaca ulaşmanın en iyi yolu belirlenmeye çalışılmaktadır. İlk bölümde, yani pür iktisat teorisinde geliştirilen muhakemenin reel dünyaya uygun olup olmadığı burada değerlendirilmektedir. Walras üçüncü bölümü ise sosyal iktisat olarak adlandırmakta ve burada iktisadi fenomenleri adalet açısından ele almaktadır. Jaffé'nin (1983: 128-129) belirttiği gibi, veri bir amaçla başlayan bir soruşturma olan uygulamalı iktisat “bu amaç iyi mi kötü mü veya adil mi adil değil mi” sorularıyla ilgilenmemektedir; sosyal iktisat ise muhtelif adalet ilkelerini postulat olarak kabul ederek, bunlar ışığında önerilen farklı toplumsal amaçları değerlendirmektedir.

Tablo 1. Walras'ın İktisat Tasnifi

Nesnel Amaç	Doğa	Pür	Uygulamalı
		Pür doğal iktisat	-
Kişiler - Doğa	Kişiler - Kişiler	Pür ahlâk iktisadı	Uygulamalı doğal iktisat
			Uygulamalı ahlâk iktisadı

Kaynak: Walras, 2005: xxii.

Yani Walras iktisadın konusunu pür iktisat, uygulamalı iktisat ve sosyal iktisat olmak üzere üçe ayırmakta ve bu üç bölümün birbirleriyle bağlantılı ancak farklı sorunları ele aldığı belirtmektedir. Walras'a göre pür iktisat toplumsal zenginliğin doğasını, sebeplerini ve yasalarını ele alırken; uygulamalı iktisat toplumsal zenginliğin üretimiyle ilgilenmektedir. Walras'ın ahlak iktisadı olarak da adlandırdığı sosyal iktisat ise, toplumsal zenginliğin toplumun üyeleri arasındaki bölüşümünü konu etmektedir.

Walras'ın iktisadı bu şekilde üçe ayırıp, temel ilgi alanının pür iktisat olduğunu belirtmesine istinaden, serbest rekabetin koşullarını ve karakteristik özelliklerini araştırdığı ve bu amaç doğrultusunda, serbest rekabet rejimi altında ve sermayenin özel kişilere ait olduğu bir durumda mübadele ve üretimin gerçekleştiğinin farz edildiği karmaşık matematiksel modeller tasarladığı söylenebilir. Bu bakımdan Walras, bilim tahayyülünün bir tezahürü olarak, ideal bir durumu tasvir etmiş ve analizini bu “ideal durum” üzerine temellendirmiştir¹¹.

Bu ideal duruma ulaşmanın yolu da, iktisadi doğa bilimlerinin kullandığı yöntem temelinde inşa etmektir; bu doğrultuda Walras, yapmış olduğu bilim tasnifinden de görüleceği üzere, pür bilimi doğa bilimleriyle özdeşleştirmektedir. Dolayısıyla, eğer iktisat da pür bilim olacaksa, doğa bilimiymiş gibi inşa edilmelidir ve iktisat, ilgisini büyüme ve bölüşüm süreçlerinden, mübadele ve fiyat belirlenmesi süreçlerine kaydırarak pür bilim olabilir (Milonakis & Fine, 2009: 95-96). Zira Walras, doğa bilimlerinde ve sosyal bilimlerde aynı metodolojinin kullanılması gerektiğini savunmuş (Rugina, 1987: 528) ve iktisadı doğa bilimleriyle aynı temelde inşa etmeyi

¹¹ Bu noktada, Walras'ın analizinin amacı konusunda farklı görüşler bulunduğu belirtilmelidir. Örneğin Koppl'a (1995: 52) göre, Walras'ın analizi genellikle idealize edilmiş türde bir kapitalizmi hatta bilimsel sosyalizmi resmetmeyi amaçlamaktadır. Jaffé'ye (1983: 105) göre de, Walras'ın genel denge modelini tasarlamasının örtük niyeti ne iktisadi sistemin işleyişini olduğu gibi tasvir veya analiz etmek, ne de teorik olarak mükemmel bir serbest rekabet rejiminde yalnızca iktisadi ilişkileri resmetmektir; daha ziyade, reel dünyanın doğal gerekliliklerinin dayatmış olduğu sınırları aşmadan, toplumsal adalet taleplerini karşılayacak mantıksal açıdan tutarlı bir iktisadi sistemin aksiyomatik olarak formüle edilmesinin mümkün olduğunu ispat etmektir. Yani Walras'ın maksadı, “pür iktisat”ında bile, pozitif ve tanımlayıcıdan ziyade, kural koyucu ve normatiftir (age: 334). Dolayısıyla Jaffé'ye (1980) göre Walras'ın amacı, kapitalist sistemin nasıl işlediğini irdelemek değildir, daha ziyade imgesel bir sistemin, geleneksel doğal yasa felsefesine dayanan adalet ilkeleriyle uyum içinde işleyebileceğini resmetmektir. Bu bakımdan, *Elements of Pure Economics or the Theory of Social Wealth* bir realist ütopya girişimidir. Walras'ın bir ütopyayı tasvir etmekten ziyade, zamanının reel ekonomisini idrak etmeye çalıştığı ileri süren çalışmalar için ise bkz. Howitt, 1973; Ingrao & Israel, 1990; Morishima, 1977; Negishi, 1985; Walker, 1987, 2005, 2006.

amaçlamıştır. Diğer bir ifadeyle, Walras için önemli olan, metodolojik uygunluktan ziyade, o günlerde fizikçilerin kullandıkları yöntemin kendisidir. Bu bakış açısının metodolojiye uyarlanması da, yönetime uygun olması için ontolojinin *a priori* tanımlanması anlamına gelmektedir (Fullbrook, 2008: 4). Bu doğrultuda, Walras kendisinden önceki ekonomi politikçileri –Quesnay’den Turgot’ya, Smith’e kadar- eleştirmiş ve onları müphem olmakla itham etmiştir (Sarfati, 2011: 118). Walras’a göre, iktisatçı pür bilimsel hakikatler peşinde koşmalı ve asıl olarak pür bilimle ve dolayısıyla pür iktisat ile iştigal etmelidir: “İktisatçının öncelikli ilgisi, ne insanlara bol gelir sağlamak ne de yeterli gelire sahip bir devlet kurmaktır; bilimsel hakikatlerin peşinde koşmak ve bunları iyice öğrenmektir” (Walras, 1954: 52).

Walras’ın pür iktisat teorisi, iktisadi toplumu tıpkı doğa bilimleri gibi “gözlemlemekte, tasvir ve izah etmektedir” ve iktisatçının sahip olduğu değer yargılarının bu noktada hiçbir rolü ve önemi bulunmamaktadır; dolayısıyla Walras’a göre teorinin, etik bakış açısından tamamen soyutlanması gerekmektedir¹² (Jaffé, 1965, cilt 2: 624). Bu bağlamda, iktisatçı değer yargılarından bağımsız olarak pür hakikat peşinde koşmalıdır; iktisatta izah edilmesi gereken temel olgu, maddi veya maddi olmayan şeylerin mübadelesidir ki bu şeyler hem faydalıdır hem de kısıtlı miktardadır. Walras’a göre mübadele değeri doğal bir olgudur, zira şeyler, bizim psikolojik özgürlüğümüzden bağımsız olarak, doğası gereği kısıtlı sayıdadır. Ancak bu, doğal bir olgu olan fiyatlar üzerinde hiçbir kontrolümüz olmadığı anlamına gelmemektedir: “Nasıl ki yerçekimi yasasına itibar ediyorsak, mübadele yasalarına da, bunları değiştiremediğimiz için itibar etmeliyiz” (Walras, 2005: xxii).

Böylece, kitabının başlığı ekonomi politik terimini içerse de Walras’la birlikte geleneksel ekonomi politik, radikal bir dönüşüme uğrayarak sadece “kişilerle şeyler arasındaki ilişki”nin irdelenmesine ve bu ilişkide geçerli olan yasaların gün yüzüne çıkarılmasına dönüşmüştür. Bu yasaların ortaya çıkarılmasında da matematiğin çok önemli bir rolü bulunmaktadır; zira Walras, veri bir fiyatta eşitlenmelerini sağlayan ve dengeye yol açan arz ve talep arasındaki ilişkileri irdelenmiş ve bu ilişkiler niceliklerle alakalı olduğundan dolayı, en uygun yolun matematiksel eşitlikler aracılığıyla gösterilmesi olduğunu vurgulamıştır (Zalewska, 2002: 49). Dolayısıyla matematik Walras’ın analizinde son derece kritik bir role sahiptir. Bir teorinin, gündelik dilde tasvir edilebilse de, matematiksel olarak kanıtlanması gerektiğini ileri süren Walras’ın, matematiksel ifadeleri ve formülleri kullanmaktan imtina etmeyip, bilakis matematiğin kullanılmasının zaruri olduğunu savunmasında, iktisadi fizik ve astronomi gibi doğa bilimleri arasında saymasının önemli bir rolü bulunmaktadır: “Şu husus son derece açıktır ki” Walras için “iktisat, tıpkı astronomi ve mekanik gibi, hem empirik hem de rasyonel bir bilimdir” (Walras, 1954: 47). Yani Walras’a göre iktisat miktarlarla ilgilendiğinden dolayı matematiksel olmalıdır ve eğer iktisat, astronomi ve mekanik gibi rasyonel bir bilimse, o zaman iktisatçılar matematiği kullanmaktan imtina etmemelidir; zira Walras’a (age: 181) göre matematik dilini kullanmak sadece faydalı değildir, aynı zamanda zaruridir de:

“Eğer matematiğin nesnel amacı genel olarak büyüklükleri incelemekse, o halde mübadele teorisi de matematiğin bir dalıdır (...) *İktisadın pür teorisi, uygulamalı iktisattan üstün olmalıdır* ve iktisadın bu pür teorisi, her yönden fiziko-matematiksel bilimleri anımsatan bir bilimdir (...) Eğer iktisadın pür teorisi veya mübadele teorisi ve mübadele değeri teorisi, yani toplumsal zenginlik teorisi, mekanik ve hidrodinamik gibi fiziko-matematiksel bir bilimse, iktisatçılar matematik dilini ve matematiksel yöntemleri kullanmaktan korkmamalıdır. (Ayrıca) matematiksel yöntem *deneyisel* bir yöntem değil, *rasyonel* bir yöntemdir (...) Şurası da oldukça kesindir ki, dar anlamda, fiziko-matematiksel bilimler de, tıpkı matematiksel bilimler gibi, deneyimlerden elde ettikleri reel-tip kavramları betimler betimlemez, deneyimlerin ötesine geçerler. Bu bilimler, reel-tip kavramlardan, tanımladıkları soyut ideal-tip kavramlara ulaşırlar ve bu tanımlamalar temelinde teoremlerinin ve kanıtlarının tüm çerçevesini oluşturan *a priori*yi inşa ederler. Daha sonra da tekrar deneyimlere dönerler, ancak sonuçlarını doğrulamak için değil, bu sonuçları uygulamaya dökmek için (...) İktisadın pür teorisi de, aynı prosedürü izleyerek, mübadele, arz, talep, piyasa, sermaye, gelir, üretim hizmetleri ve üretim gibi belli türdeki kavramları deneyimden almalıdır. İktisadın pür bilimi, bu reel-tip kavramlardan, muhakeme esnasında kullanmış olduğu ideal-tip kavramları ayırmalı ve tanımlamalıdır. Bilim tamamlanana dek realiteye dönülmemelidir ve o tamamlandığında da sadece pratik uygulamalar amacıyla realiteye başvurulmalıdır. Bu nedenle, ideal bir piyasada, ideal arz ve taleple birbir ilişkide olan ideal fiyatlara sahip oluruz ve bu böylece devam eder” (Walras, 1874/1954: 70-71, italikler Walras’a aittir).

Walras’ın yapmış olduğu bu reel-tip/ideal-tip ayrımının, bilim tahayyülündeki ideal ile realite arasındaki ayrımın bir tezahürü olduğu söylenebilir. Şöyle ki, Walras (2010: 9) matematiksel ve astronomik bilimlerin ve bilhassa geometrinin temel ilkesinin sosyal bilimlerde ve iktisatta da kabul edilebileceğini savunmaktadır. Walras ayrıca sosyal bilimlerde, tıpkı pür geometride olduğu gibi, deneyim aracılığıyla reel-tiplerden elde edilen ideal-tipler dışında kabul edilebilir ideal-tipler bulunmadığını vurgulayarak, toplum teorisinde reel-tiplere deneyim

¹² Bürgenmeier’e (1994: 344-345) göre ise, Walras iktisadın sadece pozitif bir bilim olarak ele alınmayacağını ve değer yargılarının da iktisadın bir parçası olması gerektiğini daima vurgulamıştır; yani değer yargılarını iktisadın ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirmiştir. Bu bağlamda, etik unsurların etkisinin *Studies in Social Economics*’te (*Sosyal İktisat Çalışmaları*) ele alındığı söylenebilir.

aracılığıyla hemen ulaşılamayacağını ve bu ideal-tiplerin yalnızca çok uzun ve meşakkatli bir *a posteriori* sentez vasıtasıyla elde edilebileceğini belirtmektedir. Toplumsal ideal-tiplere bir kez ulaşıldıktan sonra ise, tek yapılması gereken *a priori* ve gerekli analitik hükümler serisi yardımıyla bilimin ilkelerini temin etmektir, böylelikle sosyal bilim, bir ilkeler sistemi, bir tefekkür işi haline gelecektir.

Bu bağlamda, Walras için reel-tipler somut realiteyi araştıran bilimcilerin tanımladığı fenomenlerdir ve reel-tipler, realitenin gerçek bir temsilini sunmak üzere düzgün bir biçimde tanımlanmalı ve kesin olarak tasvir edilmelidir. İdeal-tipler ise, reel-tiplerden soyutlanmakta ve belirli durumlarda bulunan düzensizlikleri, geçici koşulları ve önemsiz değişiklikleri hesaba katmadan tanımlanmaktadır. Bu nedenle ideal-tipler, bir fenomenin belirli empirik örneklerinin özelliklerine sahip değildir. Diğer bir ifadeyle, Walras'ın ideal-tipleri, aslında, tümdengelimci muhakemesinin temel zinciri olarak kullandığı “bilimsel bir soyutlama”dan başka bir şey değildir (Walker, 2006: 47).

Bu çerçevede Walras'a göre teoriler doğrulanmaz veya yanlışlanmazlar; sadece uygulanırlar (Pokorny, 1978: 399). Bununla birlikte, bir teorinin geçerli veya kullanışlı olması için, realiteyle uyumlu olması gerekmektedir; bunun için de varsayımları ve sonuçları realiteyle karşılaştırılmalı (Walker, 2006: 83) ve olgular da, teoriler ışığında tanımlanıp yorumlanmalıdır (Walker, 1970: 687). Soyutlama yöntemi, teori reel iktisadi yaşamı yalnızca “daha basit” bir formda yeniden üretebilir demektir, yani teori realiteyle çelişmemeli, bilakis realite tarafından yönlendirilmelidir. Tabii ki soyut teori realiteyi tam olarak yeniden üretmez ancak realiteye mümkün olduğunca yakın olmalıdır (Davar, 2002: 401-402). Walras, 11 Nisan 1891 tarihinde Gide'e yazdığı mektupta da, “mümkün olduğunca basitleştirme yapılması, genel duruma odaklanması ve realitenin yakından takip edilmesi gerektiğini” vurgulamaktadır (Jaffé, 1965, cilt 2: 435-436). Bu bakış açısının bir sonucu olarak da, Walras'a göre iktisat bilimi, ideal-tipleri reel fenomen üzerine inşa etmelidir (Walker, 2006: 79).

3. Walras'ın Birey Tahayyülü

Walras'ın insanın karar verme sürecini nasıl ele aldığı, aslında iktisada dair yaptığı ayırım –pür iktisat, uygulamalı iktisat ve sosyal iktisat- üzerinden okunabilir; zira yapılan bu ayırım metodoloji ve yöntemle alakalı bir mevzudur. Bu çerçevede, Tarascio'nun (1999: 316-318) belirttiği gibi, Walras'ın üçlü ayırımı, davranışın üç farklı veçhesini yansıtmaktadır: mekanik davranış, özgür irade ve ahlâk. Walras'ın analizinde, pür iktisat iktisadi davranışın matematiksel analize uygun olan mekanik veçheleriyle sınırlandırılmıştır. Bu mekanik veçheler de, rasyonel bilimsel düşüncenin bir tezahürü olan “rasyonel iktisadi insan” metaforunda simgeleşmektedir.

Yani Walras'ın insan davranışına dair tahayyülü, bilim ve iktisat tasnifine dayanmaktadır; şöyle ki iktisatçının asıl olarak pür iktisatla iştiğal etmesi gerektiği düşüncesi, Walras'ın insan davranışının muhtelif veçhelerini göz ardı etmesine veya daha doğru bir ifadeyle bu veçheleri pür iktisadın dışında bırakarak, uygulamalı ve sosyal iktisadın kapsamına hapsedmesine neden olmuştur¹³. Böylelikle Walras insan davranışını ve kararlarını, matematiksel ifade ve formüllerin rahatlıkla uygulanabildiği piyasa mekanizması ve mübadele süreciyle bağlantılı olarak ele almıştır.

Ancak buna geçmeden önce, Walras'ın insan doğasını ve davranışını sosyal iktisat bağlamında nasıl ele aldığına değinmek faydalı olacaktır. Zira Walras'ın sosyal iktisadı ile iktisadın pür teorisi arasında mühim farklar bulunduğu göze çarpmaktadır. Walras, sosyal iktisat söz konusu olduğunda, benimsemiş olduğu pozitivist yaklaşımdan uzaklaşmakta, yani pozitivist epistemoloji ve metodolojiden kopmakta ve kültür, toplum, tarih, duygu, sezgi ve içgüdü gibi “gözlemlenemeyen”, “ölçülemeyen” ve “sınamayan” faktörlerin insan doğası ve davranışı üzerindeki etkilerini vurgulamaktadır. Temel ilgi alanı olan pür teoride göz ardı ettiği veya matematiksel olarak ifade edebileceği şekilde analizine dâhil ettiği bu faktörleri ve veçheleri Walras'ın *Recherche de l'idéal social* (1868) ve *Esquisse d'une doctrine économique et sociale* (1898) başlıklı çalışmalarında ele aldığı görülmektedir.¹⁴

Bu çerçevede, Walras farklı toplumlarda ve zamanlarda farklı davranışlar ortaya çıktığının tabii ki farkındaydı. İnsan doğasının sabit, içkin ve insanın tarihinden, toplumundan ve kültüründen bağımsız olduğunu düşünmemiştir; Walras için insan doğası şekillendirilebilirdir ve insan davranışları da bir toplumda zaman içerisinde veya bir toplumdan diğerine değişiklik gösterebilmektedir. Bu bakımdan, Walras'a göre insan davranışının bir bölümü içgüdülerden etkilenmektedir ve bu bölüme, duygular ve hisler hâkimdir. Bununla birlikte insan sadece içgüdüler tarafından yönlendirilmemektedir; insan doğası, içgüdüsel olmayan bölümleri de bulunduğu ve insanlar içgüdülerini kontrol edebildiğinden dolayı, değiştirilebilir: Örneğin din insan doğasını değiştirebilmektedir (Akt: Walker, 2006: 115-116).

¹³ Walras 20 Mart 1874 tarihinde Cournot'ya yazdığı mektupta pür iktisat ile sosyal iktisat kapsamında insan doğasına ilişkin kavrayış farkını şu şekilde izah etmektedir: “Pür iktisat yalnızca toplumsal zenginlik teorisidir. Buradan uygulamalı iktisada ve sosyal iktisada geçmek için, insan doğasının fizyolojik, psikolojik, bireysel ve ahlaki veçheleri de takdim edilmelidir” (Jaffé, 1965, cilt 1: 366).

¹⁴ Ancak bu eserlerin orijinal dili Fransızca olduğundan, bu eserlerden yapılan alıntılarda Walker'ın (2006) çalışmasından yararlanılmıştır.

Ayrıca Walras insanların yegâne amaçlarının maddi zenginlik elde etmek olmadığını belirtmiştir: “İnsanoğlu sadece yararlı ve maddi olarak tatmin edici olan şeyler peşinde koşmamakta, aynı zamanda hakikat ve güzellik ve adalet peşinde de koşmaktadır.” Bu nedenle, Walras insanların tek amacı fayda maksimizasyonu olan hesaplayıcı mekanizmalar olarak hareket ettiklerini düşünmemekte (Walker, 2006: 129) ve kişisel-çıkar psikolojisini, sevgiyle, dostlukla, duygusal yakınlıkla, yardımseverlikle, vatan ve insanlık şevkiyle tamamlamaktadır (Milonakis & Fine, 2009: 133). Yani Walras’a göre “realitede insanlar ne tam anlamıyla bencildir ne de mükemmel bir öngörüye sahiptir” (Akt: Jaffé, 1965, cilt 2: 167).

Zira Walras’a göre bir toplumda tüm insanların yaşamları, ihtiyaçlarını tatmin etmek için giriştikleri faaliyetler aracılığıyla birbirlerine bağlıdır: “İnsan sadece bir toplumda var olmakta ve toplum tarafından desteklenmektedir. Gerçek insan, soyutlamanın aksine, toplum içerisinde yaşamaktadır; *birey* ise, üyesi olduğu toplumdan soyutlanmaktadır, yani *birey* bir soyutlamadır” (Walras, 2010: 129, vurgular sonradan eklendi). Ayrıca “insan mukadderatı bütünüyle bağımsız değildir, bir ölçüde birbirine bağlıdır; bireysel ahlaklıktan farklı bir toplumsal ahlaklılık söz konusudur” (age: 49).

Bununla birlikte, Walras insan doğasının farklı veçheleri bulunmasına rağmen, insan doğasının “özel birim”e sahip olduğunu belirtmiştir; yani belli insan nitelikleri zamandan azade ve tekbiçimlidir; bu nedenle öngörülebilir ve tahmin edilebilirdir. Bu evrensel veçheler arasında, insanların güzel, iyi, yararlı ve doğru olanla ilgilenmesi, diğer bireylerle iktisadi ve etik ilişkilerde bulunması, estetik duygu ve özel mülkiyet, aile ve hükümete ilişkin kurumsal düzenlemelerde özgür iradenin ifa edilmesi sayılabilir. Walras’ın, insanların tüm toplumlarda her zaman için birtakım genel özellikler sergilediğini savunmasının sebebi ise, insan doğasının, toplumun karakterini etkileyen üç mündemiç karakteristiğe sahip olduğunu düşünmesidir: “insan iradesi, ihtiyaçlar ve istekler.” Bu karakteristik özellikler Walras’a göre “insanlığın ahlaki ve iktisadi faaliyetinin sebepleridir” (Akt: Walker, 2006: 125). Yani Walras insan doğasının bazı veçhelerinin, toplumdan etkilenmediğini aksine toplumu etkilediğini ifade etmektedir. Bu doğrultuda, insan doğasının toplumun gelişimini biçimlendiren veçheleri bulunduğundan, toplumun karakteristik özelliklerinin, insan doğasının karakteristik özelliklerinden çıkarsanması mümkündür. Bu nedenle eğer toplumsal ve iktisadi yapının ve işleyişin ilkesel özellikleri tesis edilecekse, ilk yapılması gereken insan doğasının idrak edilmesidir. Bunu yapmanın yolu da, reel insan davranışlarını incelemek üzere empirik araştırma yöntemlerini kullanmak ve realiteden bir tanıma ulaşmaktır. Bu doğrultuda Walras reel dünyada insan davranışlarını gözlemlemiş ve farklı bireyler için müşterek özellikleri tespit ederek kişisel özellikleri bir kenara ayırmıştır: “Böylece, ideal insanın tanımına, reel insanın doğru bir analizinden dikkatli bir biçimde ulaşabiliriz.” Yani Walras gözlem ve deneyimden yararlanarak ve bilimsel soyutlamayı kullanarak deneysel bir insan doğası tanımına ulaşmaktadır (a.e.: 126-127).

Walras (1898) bu çerçevede insan doğasının üç veçheye sahip olduğunu vurgulamaktadır (Akt: Walker, 2006: 128):

“Aslında, ihtiyaçları olan, işbölümüne katılan ve bu ihtiyaçlarını maksimum düzeyde tatmin etmek için hizmetlerini satan ve marjinal faydaları, hizmetlerin ve ürünlerin potansiyel olarak mübadele edilebilir miktarlarının mütekabili olacak şekilde ürünler satın alan bir insan, yani *homo-æconomicus*, aynı zamanda sempati ve estetik algıyla, idrak ve mantıkla, bilinçli ve özgür bir iradeyle donatılmış bir insandır, yani *homo-ethicus*’tur; ve bu iki insan da, bir toplumda yaşamakta, sanatı geliştirmekte, bilimle iştigal etmekte, gelenekleri sürdürmekte ve endüstriyel faaliyetlere katılmaktadır, kısacası *homo-cænonicus*’tur.”

Bu bakımdan Walras’ın iktisadi modelinde göze çarpan soyutlama *homo-æconomicus*’tur ve *homo-æconomicus* gerekli bir soyutlamadır zira bu soyutlama olmazsa iktisat bilimi de olmaz ve bu soyutlama realitenin de önemli bir parçasını yansıtmaktadır; dolayısıyla “kişisel maddi çıkar, bireyin en büyük dürtüsü olmayı sürdürmektedir” veya “bir insan güdüsü olarak kişisel-çıkar, insanın tek güdüsü değildir bahanesiyle tamamen göz ardı edilmemelidir”. Walras’a göre, kişisel-çıkar iktisadi bağlamda bir davranış güdüsüdür (age: 130).

Görüldüğü üzere, Walras insan doğasının farklı veçhelerinin bulunduğunu vurgulamakta ve toplumsal ve tarihsel unsurların, insan doğasını ve dolayısıyla karar ve davranışlarını etkilediğini belirtmektedir. Bu doğrultuda insanın tek güdüsünün kişisel-çıkar olmadığını ve toplumun geri kalan kısmıyla etkileşim içinde olan insanın farklı güdü ve amaçlarının olabileceğinin altını çizmektedir. Ancak mesele pür iktisat olduğunda işler değişmektedir; zira Walras pür iktisadın kapsamında kalmak ve kendi ifadesiyle fiziko-matematiksel bir iktisat bilimi inşa edebilmek amacıyla, insan davranışlarını/kararlarını piyasa mübadelesine indirgemekte ve Walker’ın da (age: 130) belirttiği şekilde psikolojik, toplumsal ve diğer koşulları, ikincil önemdeki parazitler oldukları gerekçesiyle göz ardı ederek, bunun bilimsel bir zorunluluk olduğunu vurgulamaktadır. Zira beşeri fenomenin temel karakteristiği (insan iradesi), beşeri irdelemeleri pür iktisadın kapsamının dışında bırakmaktadır (Walras, 1954: 75-79). Yani Walras’ın uygulamalı ve sosyal iktisadında birey bir bütünün üyesi olarak ele alınırken, pür doğal iktisadında bireyin önceliği vurgulanmaktadır (Jolink, 1996: 135).

Bu amaç doğrultusunda Walras, bilimin rasyonalitesini ölçülemeyenden ve tartılamayandan koparmaktadır. Böylelikle duygular bilimin sınırlarının dışında bırakıldıktan sonra da, iktisadi bilgi hesaba indirgenmekte ve

eylem sebebi, kaçınılmaz olarak, salt kişisel-çıkarda somutlaşmaktadır. Dolayısıyla “rasyonel davranış, Walras’ın analizinin temel postulatlarından biri haline gelmektedir” (Sarfati, 2011: 118-119). Böylelikle Walras tüm iktisadi faaliyetleri, aynı mübadele yasalarınca yönetilen ve maksimum psikolojik tatmin peşinde koşmayla harekete geçirilen bir mübadele fenomeni olarak tahayyül etmiştir (Jaffé, 1980: 538).

Bu bağlamda, Walras için toplumsal yaşam bir mübadeleler dizisi şeklinde ve dünya da, ardışık alış ve satışların gerçekleştiği bir piyasa şeklinde tezahür etmektedir. Bu nedenle, iktisat bilimi, mübadele edilebilen şeylere yani toplumsal zenginlikle ilgili şeylere istinaden mübadele fenomenini ele almaktadır (Jolink, 1996: 69). Bu bağlamda Walras’a göre reel insan davranışının önemli veçhesi de, bireylerin isteklerin maksimum tatmini veya maksimum efektif fayda peşinde koşmalarıdır ve pek çok durumda, reel iktisadi eyleyenler rasyonel olarak hesaplama yapmakta ve bunu nasıl yapacaklarını tam olarak bilmektedirler (Walker, 2006: 133).

Dolayısıyla bireylerin isteklerini tatmin etmek üzere piyasalara girerek mübadelede bulunduğu ve temel amacın da isteklerin tatmin edilmesi olduğu bu sistemde, iktisadi eyleyenlerin yani hane halkları ve firmaların iktisadi davranışları analiz edilmektedir (Nicola, 2000: 9) ve bu analizdeki temel özneler *bireysel* tüketicilerdir. Van Daal’ın *Studies in Applied Economics*’in (*Uygulamalı İktisat Çalışmaları*) (2005: xxiii-xxiv) önsözünde belirttiği gibi, serbest rekabet rejimi altında genel iktisadi denge teorisindeki baskın unsur fayda maksimizasyonudur. Walras tüketici cephesinde bu durumu şu sözlerle izah etmektedir:

“Her bireysel tüketici, tüketmek istediği yiyecek, giyecek, mobilya vb. hizmet ve ürün birimlerinin sayısını hesaplar. Daha sonra istek tatmininin şiddetini sadece söz edilen hizmet veya ürünün benzer birimleriyle değil, bunun yanı sıra farklı türdeki hizmet ve ürünlerin farklı birimleriyle de kıyaslar. Bir fiyat duyurulduğunda ve ilan edildiğinde, mümkün olan en yüksek toplam faydayı elde etmek amacıyla gelirini bu farklı metalar arasında nasıl bölüştürmesi gerektiğini hesaplar. Ve son olarak da, muhtelif ürünler ve hizmetlerden belli miktarlarda talep eder” (Walras, 2005: 164).

Benzer şekilde “müteşebbisler açısından hizmet talebi ve tüketim malları ve yeni sermaye malları arzı, kâr etme ve zarardan kaçınma arzusunca; toprak-sahipleri, işçiler ve kapitalistler açısından ise, hizmetlerin teklif edilmesi ve tüketim ürünleri ve yeni sermaye malları talebi maksimum tatmin arzusunca yönlendirilmektedir” (Walras, 1954: 427).

Bu bağlamda, Walras iktisadi insanın karakteristikleri ile piyasaların işleyişi arasında ilinti kurmak amacıyla fayda, arz-talep ve denge fiyatı fenomenleri arasında bir bağlantı kurmaktadır. Walras’a göre, reel insanlar metaları arzulamaktadırlar ve bu arzuların tatmini fayda sağlamaktadır ve her metayla fayda arasında da fonksiyonel bir ilişki bulunmaktadır (Walker, 2006: 131). Yani Walras tüketicilerin, fiyatlar ve gelirleri veri iken, faydalarını maksimize ettiklerini varsayarak, bu fayda fonksiyonlarından bireysel talep ve arz fonksiyonlarını türetmektedir (Walras, 2005: xxvii).

Dolayısıyla Walras’ın fayda kavramını kullanmasının sebebi, mübadele için bir güdü temin etmektir; böylelikle nesnelere alınıp satılması artık isteklerin tatmin derecesi olarak ifade edilebilecektir; yani alım satım yapan bir kişinin amacı, isteklerini mümkün olan en yüksek şekilde tatmin etmektir. Diğer bir ifadeyle, Walras’ın analizinde faydanın kullanılmasının sebebi, ölçülebilen/analiz edilebilen bir “büyüklük” yaratmaktır¹⁵. Zira Walras’a göre, bir insanın esas niteliği “özgür ve bilişsel insan iradesi”dir. Seçim ise iradenin eyleme geçmesidir ancak iradenin eylemleri bilimin asıl konusu değildir. İradenin eylemleri bilimsel bir analize tabi tutulmadığından dolayı, seçimin bilimsel bir analizi de söz konusu değildir, bu nedenle yapılan seçimlerin sonuçları hakkında bilimsel olarak muhakeme yapılabilmektedir; işte fayda fonksiyonları da iradenin analiz edilemeyen eylemlerinin ürünüdür (Koppl, 1995: 47).

Bu doğrultuda, van Daal ve Walker’ın, tercümesini yaptıkları *Studies in Social Economics*’in giriş bölümünde (Walras, 2010: xxi) belirttikleri üzere, Walras’ın analize başlangıç noktası, bireylerin mümkün olan tüm alternatifler arasından en iyi seçimi yaparak verdikleri kararlardır. Bununla birlikte, Walras piyasada vuku bulan mübadeleler aracılığıyla ele aldığı kararların nasıl verildiği üzerinde durmamakta ve analiz amacının da bu olmadığını vurgulamaktadır. Walras’a göre iktisadi kararlar tahmin edilemez, zaten teorisinin böyle bir yükümlülüğü de yoktur; teori sadece bu kararların sonuçlarını tahlil etmektedir:

“Serbest rekabette fiyatların belirlenmesinin unsurlarından biri özgür iradedir ve bu özgür irade de kararların tahmin edilemez olmasını gerektirir. Aslında tam özgürlük koşulları altında verilen kararları tahmin etmeye asla kalkışmadık; sadece bu tür kararların etkilerini matematiksel ifadelerle izah etmeye çalıştık. Bizim teorimizde her tüccarın kendi fayda veya istek eğrisini istediği gibi belirlediği varsayılabilir.

¹⁵ Jaffé’ye (1976) göre de, Walras faydacı felsefeden hiç hoşlanmamıştır ve Walras’ın amacı, bir genel denge teorisi geliştirmek olmuştur. Tüketilen malın son biriminden sağlanan doyum -bugünkü kullanımıyla marjinal faydayı- belirleyen *rarete* kavramını, genel denge modelinin işlerliğini sağlayan kavramsal bir araç olarak kullanmıştır. Yani marjinal fayda kavramı, Walras’ın çalışmasında faydacı felsefeden bağımsız bir biçimde ortaya çıkmıştır (Akt: Buğra, 2013: 173).

Bu eğriler bir kez belirlenince, teorik bir tam rekabet rejimi altında bu eğrilerden fiyatların nasıl ileri geldiğini gösteriyoruz” (Walras, 1954: 256).

Walras’a göre özgür irade, piyasa-öncesi davranış sürecinde iktisadi kararlarda etkili olabilir ancak bu kararlar bir kez verildikten sonra piyasa süreçleri bu kararlardan yani eyleyenlerin iradelerinden bağımsız bir biçimde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla bir iktisadi modelde, tercihlerin özgür iradenin mi yoksa belirleyici güçlerin mi tezahürleri oldukları önemli değildir. İktisatçılar, fayda eğrileriyle gösterilen tercihlerin iktisadi etkilerini araştırmak üzere, özgür irade sorununu bir kenara bırakmışlardır. İnsanların metallerden elde edilen faydalar üzerinde bir etkilerinin bulunup bulunmaması –veya varsa ne kadar etkilerinin bulunduğu- bilimsel yöntem açısından anlamsızdır, zira yöntem tam da, bireysel tercihlerin, bireysel hususiyetlerin ve özgür iradenin ortadan kalktığı anda devreye girmektedir. Fayda eğrilerinin ve dolayısıyla talep eğrilerinin ne kadar belirlendikleri önemli değildir; önemli olan bunlar değiştiğinde fiyatların değişmesidir (Akt: Walker, 2006: 123). Yani önemli olan kararların nasıl alındığı değil, bu kararların yarattığı sonuçlardır.

4. Sonuç

İktisadi düşünce tarihi açısından, klasik ekonomi politikten neoklasik iktisada geçişin son derece önemli bir kırılmayı yansıttığı söylenebilir. Marjinalist Devrim’le temellendirilen bu dönüşüm neticesinde, analizin temel birimi “birey” ve onun seçimleri haline gelmiş ve toplumsal, tarihsel, kurumsal, kültürel ve psikolojik faktör ve unsurlar analiz dışı bırakılarak, matematiksel olarak ifade edilebilen piyasa davranışı ön plana çıkarılmıştır.

Bu dönüşüm sürecindeki en etkili isimlerden biri de kuşkusuz Léon Walras’tır. O dönemde Newton öncülüğünde doğa bilimlerinin eriştiği statüden etkilenen ve bu doğrultuda iktisadi fizik ve astronomi gibi bir doğa bilimi haline getirmeyi amaçlayan Walras, iktisadın fiziko-matematiksel bir bilim olduğunu ileri sürmüştür. Bu çerçevede, bilim ve sanat ayrımı yapan ve iktisadi da pür iktisat, uygulamalı iktisat ve sosyal iktisat olmak üzere üç kısma ayıran Walras, temel ilgi alanının matematiksel ifadeleri ve formülleri rahatlıkla kullanabildiği pür iktisat teorisi olduğunu ifade etmiştir.

Bu çerçevede, insan doğasının ve davranışlarının farklı veçheleri ve belirleyenlerini de hesaba kattığı sosyal iktisat bağlamında analizler yapsa da, pozitivistin üzerine temellendiği ontolojik, epistemolojik ve metodolojik anlayışı benimsediği “pür teori” üzerine odaklanan Walras’ın analizinde, insan içinde yaşadığı toplumdan soyutlanmakta ve bir temsili “birey”e ulaşılmaktadır. Tam bilgi sahibi olan bu bireylerin yegâne davranış ölçütü de, veri olarak aldıkları piyasa fiyatlarıdır ve fiyatlar, her bireyin en iyi yani optimal tüketim veya üretim davranışını belirlemektedir. Bu süreçte, toplumsal, kültürel ve tarihsel unsurlar ve duygu, alışkanlık, diğerkâmlık gibi psikolojik faktörler bir kenara bırakılmakta; analizde hesaba katılan tek psikolojik faktör olan “fayda maksimizasyonu” da, nesnel ve ölçülebilir bir biçimde ifade edilerek, bireyin iktisadi davranışının temel güdüsü olarak ön plana çıkarılmaktadır. Böylelikle yani insan davranışının ve kararlarının yalnızca mekanik veçhesinin dikkate alınmasıyla ve insanın tek iktisadi güdüsünün kişisel-çıkar olduğunun kabul edilmesiyle birlikte, iktisadın, matematik ve astronomi gibi bir doğa bilimi -Walras’ın ifadesiyle fiziko-matematiksel bir bilim- olarak inşasının temelleri atılmaktadır.

Son olarak şu husus da vurgulanmalıdır ki, Walras’ı diğer iktisatçılardan ayıran en önemli husus, karmaşık sistemdeki karşılıklı bağımlılıkları tutarlı bir yapı çerçevesinde ele almış olmasıdır. Bu bağlamda bir ölçüde Walras’a özgü olan şey Fizyokratların, büyük klasik yazarların ve bunların daha zeki öncüllerinin ve eleştirmenlerinin mahzenlerinde halihazırda bulunan sezgileri ve dağınık haldeki unsurları tek bir yapı haline getirip şekillendirdiği “mimari” yapısıdır. Walras’ın özgün başarısını kendisinden daha iyi açıklayan kimse yoktur (Akt: Jaffé, 1935: 196): “Ben bir iktisatçı değil, bir mimarımdır. Ancak ekonomi politiği iktisatçılardan daha iyi biliyorum.”

Kaynakça

- Arena, R. (2002). Schumpeter on Walras. In R. Arena, C. Dangel-Hagnauer (Eds.). *The contribution of Joseph Schumpeter to economics: Economic development and institutional change*, London and New York: Routledge, 40-65.
- Aspromourgos, T. (1986). On the origins of the term Neoclassical. *Cambridge Journal of Economics*, 10(3), 265-270.
- Blaug, M. (1985). *Economic theory in retrospect*, Fourth edition, New York: Cambridge University Press.
- Boettke, P. J., Leeson, P. T. & Smith, D. J. (2008). The evolution of economics: Where we are and how we got here. *The Long Term View*, 7(1), 14-22.
- Buddharaksa, W. (2010, December). *Positivism, anti-positivism and neo-Gramscianism*. RCAPS Working Paper, No. 10-4. Retrieved October 8, 2015, from http://www.apu.ac.jp/rcaps/uploads/fckeditor/publications/workingPapers/RCAPS_WP10-4.pdf.

- Buğra, A. (2013). *İktisatçılar ve insanlar*, Dokuzuncu baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bürgenmeier, B. (1994). The micperception of Walras. *The American Economic Review*, 84(1), 342-352.
- Caldwell, B. J. (1980). Positivist philosophy of science and the methodology of economics. *Journal of Economic Issues*, 14(1), 53-76.
- Cevizci, A. (1999). *Paradigma felsefe sözlüğü*, Üçüncü baskı, İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Colander, D. (2000). The death of neoclassical economics. *The Journal of the History of the Economic Thought*, 22(2), 127-143.
- Davar, E. (2002). Mainstream mathematical economics in the 20th Century: by Nicola, P. C. (Springer, 2000) 521 pp. ISBN 3-540-67084-X. *European Journal of Political Economy*, 18(2), 401-404.
- Elahi, K. (2014). Behavioral controversy concerning homo economicus: A humean perspective. *The Journal of Philosophical Economics*, 7(2), 2-29.
- Fine, B. & Milonakis, D. (2014). *İktisat emperyalizminden acayip iktisada: İktisat ve diğer sosyal bilimler arasında değişen sınırlar*, (Çev. E. Kırmızıaltın, H. Bilir). Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Fontaine, P. (1993). The lost art of economics: Correspondence. *Journal of Economic Perspectives*, 7(3), 209-211.
- Friedman, M. (1955). Leon Walras and his economic system. *The American Economic Review*, 45(5), 900-909.
- Fullbrook, E. (2008). *A guide to what's wrong with economics*, London: Anthem Press.
- Goodwin, N., Harris, J., Nelson, J., Roach, B. & Torras, M. (2014). *Microeconomics in context*. Third edition, New York: M. E. Sharpe.
- Hennings, K. & Samuels, W. J. (1990). *Neoclassical Economic Theory, 1870 to 1930*, Boston: Kluwer Academic Publishers Group.
- Herfeld, C. (2014). *The economist's persisting commitment to methodological rationalism*. Paper presented at the First Witten Conference on Institutional Change: Money, Credit&Banking, Witten, Germany.
- Howitt, P. W. (1973). Walras and monetary theory. *Economic Inquiry*, 11(4), 487-499.
- Ingrao, B. & Israel, G. (1990). *The invisible hand: Economic equilibrium in the history of scienc.*, Massachusetts: MIT Press.
- Jaffé, W. (1935). Unpublished papers and letters of Léon Walras. *Journal of Political Economy*, 43(2), 187-207.
- Jaffé, W. (1965). *Correspondence of Leon Walras and related papers*, Three Volumes. Amsterdam: North-Holland Publishing Company.
- Jaffé, W. (1980). Walras's economics as others see it. *Journal of Economic Literature*, 18(2), 528-549.
- Jaffé, W. (1983). *William Jaffé's essays on Walras*. D. Walker (Ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Jensen, H. E. (1977). Economics as social economics: The views of the 'founding fathers'. *Review of Social Economy*, 35(3), 239-257.
- Jolink, A. (1996). *The evolutionist economics of Léon Walras*, London: Routledge.
- Koppl, R. (1992). Price theory as physics: The Cartesian influence in Walras. *Methodos*, 4(2), 17-28.
- Koppl, R. (1995). The Walras paradox. *Eastern Economic Journal*, 21(1). 43-55.
- Meheus, J. (1999). The positivists' approach to scientific discovery. *Philosophia*, 64(2), 81-108.
- Michie, J., Oughton, C. & Wilkinson, F. (2002). Against the new economic imperialism: Some reflections. *American Journal of Economics and Sociology*, 61(1), 351-365.
- Milonakis, D. & Fine, B. (2009). *From political economy to economics: Method, the social and the historical in the evolution of economic theory*. Oxon: Routledge.
- Morishima, M. (1977). *Walras' economics: A pure theory of capital and Money*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Murzi, M. (2010). Positivism. In M. Bevir (Ed.). *Encyclopedia of political theory*, Berkeley: University of California Press, 1083-1086.

- Nachane, D. M. (2008). The unity of science principle and the 'unreasonable effectiveness' of neoclassical economics. *Economic and Political Weekly*, 43(12/13), 79-88.
- Negishi, T. (1985). *Economic theories in a non-Walrasian tradition*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Nicola, P. (2000). *Mainstream mathematical economics in the 20th century*, Berlin: Springer.
- Öktem, Ü. (1999). Descartes'da bilginin kesinliği problemi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 40(1), 311-332.
- Pokorny, D. (1978). Smith and Walras: Two theories of science. *The Canadian Journal of Economics*, 11(3), 387-403.
- Pressman, S. (2006). *Fifty major economists*, Second edition, London: Routledge.
- Riley, D. (2007). The paradox of positivism. *Social Science History*, 31(1), 115-126.
- Rima, I. (1996). Can neoclassical economics be social economics? *Forum for Social Economics*, 26(1), 5-13.
- Rugina, A. N. (1987). Toward a third revolution in social economics: The pathbreaking role of Walras. *Journal of Economics and Business*, 37(3), 514-563.
- Sarfati, M. (2011). Spinoza-Smith ve iktisat teorisine bir eleştirisi. İçinde E. Eren ve M. Sarfati (ed.), *İktisatta yeni yaklaşımlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 105-134.
- Schumpeter, J. (1954). *History of economic analysis*,. Taylor&Francis e-Library.
- Tarascio, V. J. (1999). The problem of scope: Walras and Pareto. *Revue Européenne des Sciences Sociales*, 37(116), 315-324.
- Taylor, T. (1998). *Legacies of great economists*, Chantilly: The Teaching Company.
- Van Daal, J. (2011). *Translating Léon Walras études*. Erişim Tarihi: 02.01.2015, <http://wp.unil.ch/walras/files/2011/03/8.jan-van-daal.pdf>.
- Walker, D. A. (1970). Léon Walras in the light of his correspondence and related papers. *Journal of Political Economy*, 78(4), 685-701.
- Walker, D. A. (1987). Edgeworth versus Walras on the theory of tatonnement. *Eastern Economic Journal*, 13(2), 155-165.
- Walker, D. A. (2005). *Walras's market models*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Walker, D. A. (2006). *Walrasian economics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Walras, L. (1954). *Elements of pure economics or the theory of social wealth*, (Çev. W. Jaffé). London: George Allen and Unwin Ltd.
- Walras, L. (2005). *Studies in applied economics: Theory of the production of social wealth*, (Çev. J. Van Daal). Oxon: Routledge.
- Walras, L. (2010). *Studies in social economics*, (Çev. J. Van Daal, D. Walker). Oxon: Routledge.
- Yılmaz, F. (2012). İktisat, kurumsal iktisat ve iktisat sosyolojisi. *Sosyoloji Konferansları*, 45, 1-17.
- Zafirovski, M. (1999). How 'neo-classical' is neoclassical economics? With special reference to value theory. *History of Economics Review*, 29, 45-69.
- Zalewska, A. (2002). From the genealogy of mathematical economics: Walras, Pareto and Lange. *Grammar and Rhetoric*, 5(18), 47-55.